

šej míře používat exaktné výrazové prostriedky matematiky, matematickej logiky, teórie pravdepodobnosti, štatistiky, teórie hier, spresniť vlastný metodologický aparát príslušnej vedy a nakoniec kybernetický prístup umožňuje preklenúť určité

disproporcie, ktoré vznikajú medzi jednotlivými vedami a ich využitím v spoločenskej praxi, a to je najmä v takých vedných disciplínach ako pedagogika a didaktika veľmi dôležité.

J. Pauko

PŘÍSPĚVEK K PROBLEMATICE ČLOVĚKA

Nová práce Jiřího Cvekla, *Člověk a světový názor*,¹ navazuje na problematiku, která byla v posledních dvou letech velmi živá, a která připoutala pozornost na nejzajímavějších diskusích mezi filozofy (v Royaumont) i vědci (zejména diskuse Norberta Wienera v Moskvě); problém člověka a společnosti. Lze říci, že Cveklůva práce je jedním z těch „filozofických experimentů“, kterých se stále více objevuje v marxistické filosofii, a které lze jen s radostí uvítat. Avšak právě proto, že tu jde o práci doslova výzkumnou, experimentální, objevující, vede nejen k řešení, ale (jak naznačily už Garud y h o *Perspectives de l'homme*) i k novým otázkám.

Cveklůva knížka je zajímavě pojata: nespokojuje se s dosavadním filozofickým pojmoslovím, ale kriticky analyzuje téměř všechny základní pojmy svého problémového okruhu a modeluje jejich materialistické jádro. A snad už z toho důvodu práce nutně překračuje i hranice tzv. tradiční problematiky světového názoru. Na druhé straně, není to systematický výklad světonázorových problémů jednotlivce, ale spíše jen vybrané kapitoly z vědeckého světového názoru a jeho funkci pro život.

Práce má tři hlavní části: *Kořeny náboženství a kořeny materialismu; Náboženství třídních společností a vznik dialektického materialismu; Světový názor a komunistická společnost*. V první kapi-

tole autor rozebírá zajímavou problematiku vznikání náboženských představ v prvobytných mytologiích a vydělování racionálních myšlenkových tendencí z nediferencovaného celku vědomí primitivních společností. Ačkoliv tento problémový kruh byl už mnohokrát literárně zpracován marxisty (zejména v některých ateistických pracech), přece jen autor nalézá dosti prostoru k rozvinutí svých myšlenek. K nejzajímavějším pasážím patří analýza Marxovy myšlenky o materialistické metodě výkladu náboženských idejí. Dobře je ukázán i *citový zdroj* náboženství: autor ukazuje, že náboženství nejen vzniká (historicky!) i z tzv. nižších citů („strach, úzkost, smutek a pod.“, str. 24), ale že tyto city i posiluje. — V druhé části této kapitoly autor sleduje vývoj materialistického světového názoru, a to vcelku metodou populárně-vědeckého výkladu — načrtává zejména vývojovou linii materialismu ve starořecké filosofii; ukazuje však i na vlivy filosofie indické aj.). Vcelku možno tuto první kapitolu pokládat za zdařilou; na některých místech je zbytečně oslabována převahou stylu nad obsahem (např. na str. 13 nahore; na str. 39 se vyskytuje opakování myšlenky již předtím pojednávané).

Druhá kapitola, nazvaná *Náboženství třídních společností a vznik dialektického materialismu* je formulována co do názvu příliš široce, avšak co do obsahu je jádrem práce, a lze říci i to, že patří k nejlépe napsaným ateistickým studiím v naší literatuře. Zjemná v její prostřední části (*Náboženství v činnosti*) autor nejen vy-

¹ Vydalo Nakladatelství politické literatury, Praha 1962, 167 str.

kládá marxistickým, důsledně materialistickým způsobem vznik náboženství, ale nado i v nejlepší smyslu traduje humanistický, goethovský ateismus, proniknutý pathosem převahy člověka nad představou boha. To je patrně i poloha, ve které může historický materialismus dosáhnout největších hloubek filosofické myšlenky — ve zkoumání faustovského sváru člověka a světa, v podřízení subjektivismu jedince hlubinným zákonitostem společnosti a v odhalování jejich přirozených příčin. Na tomto pozadí pak autor s veškerými zraněními racionalistické kritiky náboženství — logikou, ironií, duchaplností, domýšlením souvislostí — podává kritiku těch náboženských představ, které představují v dnešním náboženství sice už jen residua středověku, ale přesto jsou obhajovány; znamenitá je především pasáž o „pekle“: „Uhořet zaživa je sice velká bolest, avšak pozemský oheň podle výroků církevních autorit není ničím proti ohni pekelnému, proti němu „jest jako zima sama“ (sv. Vincenc Ferrarský), „jako oheň malovaný“ (sv. Anselm). (Str. 72—73).

V závěrečné části této kapitoly (*Filosofický idealismus a vznik dialektického materialismu*) stejně jako i v třetí kapitole práce (*Světový názor a komunistická společnost*) autor uplatňuje svou vynikající znalost prací klasiků marxismu a rozebírá vesměs nové, resp. v literatuře málo známé myšlenky Marxovy a Engelsovy. Nově uplatňuje diferenční hledisko mezi tzv. užším a širším pojetím světového

názoru; dále zkoumá „ideály a rozpory v socialistické skutečnosti“ (rozdíl mezi relativními a absolutními nároky na člověka aj.), uvádí řadu cenných postřehů týkajících se rozporů socialismu (zejména pokud jde o reakce lidí vzhledem k pohybu objektivních společenských rozporů. Na příkladu filosofa Emila Svobody (který ještě v pozdním věku dospěl k marxistickému přesvědčení) ukazuje, jakou sílu má tvořivá materialistická filosofie pro přemýšlejícího člověka. V závěrečné části práce se autor zabývá perspektivami náboženství a perspektivami komunismu — a správně ukazuje, že světónázorový vliv náboženství nelze podceňovat, že je třeba odlišovat jeho formy a jeho podstatu (která se mění mnohem pomaleji než jednotlivé jevové formy). Mezi méně přesvědčivé části patří pasáž na str. 143, na str. 106 (zde autor pracuje s nerozlišeným pojmem „bytí“, „vědomí“, což plně nepostihuje složitost problematiky) a některé drobnější.

Kriticky je možno vytknout hypertrofii stylu na některých místech, která by bylo možno vyložit sevěněji; a snad i to, že v rozporu s koncepcí práce autor shromáždil na jiných místech na poměrně malém prostoru více problémů než kolik vyžadovala proporce kapitol. Tyto znaky práce však v podstatě neoslabují celek díla, které je přínosné, pozitivní, promyšlené, a které i čtenáři, obeznámenému s ateisticko-filosofickou literaturou přinese osvěžující pohled na problém lidského světónázoru. K. Mácha

O ANTIKOMUNIZME V NSR

Populárna publikácia E. Albrechta¹ nás uvádza do veľmi aktuálnej problematiky boja buržoáznej filozofie a teológie v NSR

¹ E. Albrecht, *Der Antikommunismus — Ideologie des Klerikal Militarismus*, Berlin 1961, 100 str.

s pokrokovými prúdmi v rámci súčasného ekonomicko-politického zápolenia imperialismu a socializmu. Pri jej čítaní si predovšetkým možno urobiť bližšiu predstavu o záplave protimarxistickej a protikomunistickej literatúry vydávanej na Západe vôbec a v NSR osobitne. Samotní poprední